

Od akademske historiografije još uvek je teško očekivati upozoravanja na kolektivnu krivicu ili osećanje grupnog stida zbog još neposustale snage uverenja da je u minulom građanskom ratu upravo moja nacija bila u pravu. Ni najveći deo srpske historiografije nije se izdigao iznad užarene rebalkanizacije kasnog 20. veka. Umesto osećaja nelagodnosti i kritike vlastitog nacionalizma, na delu je slepi "patriotizam" i historiografski osmišljena nepomirljivost kao "sudbinski" balkanski konfliktni potencijal. Umesto priznavanja i istraživanja krivice vlastitih političara ili kolektivnog zanosa vlastite nacije (što otvara pitanje kolektivne krivice), historiografija potiskuje ove činioce preoblikujući vlastiti narod u žrtvu. Misao o društvu mora razvijati kulturu saosećanja i sa žrtvama drugih nacija i kulturu distanciranja od "patriotskih" počinilaca iz vlastitog naroda. Svaki kritički odnos prema vlastitom nacionalnom nasleđu zabrinjava konzervativce koji drže da samo neupitna tradicija i snažne vrednosti čine narod sposobnim za budućnost. A isticanje senki nacionalne prošlosti jesu izdajnička moraliziranja (Habermas). Javni interes novih generacija nije prerada prošlosti već suočavanje sa tamnim poglavljima vlastite nacionalne istorije jer se samo tako može uočiti šta je od porazne tradicije još živo, a šta treba izmeniti. Predstoji nam dug proces učenja da se izdrži istina suočavanjem sa senkama prošlosti i odoli primamljivim opsesijama da je vlastita nacija uvek u pravu jer je uvek bila žrtva. To je preduslov kako hladne historiografije tako i suživota u etnički izmešanom prostoru. Danas se menja i gledanje na subjekte odgovorne za istorijski tok. Na mesto starog shvatanja da su jedni naređivali, a drugi slušali, sve više se postavlja pitanje o kolektivnoj podršci hazardnoj politici: podrška inteligencije, glasača na izborima, mase na plebiscitarnim skupovima, odgovornost izvršioca. Pored pojedinačne, sve više se govori o kolektivnoj odgovornosti. Koliko je minuli građanski rat bio rat vođa, političkih elita, a koliko naroda kao dobrovoljnog izvršioca, koji je udeo inteligencije tj. stvaralaca istorijske svesti? Da li se akademska prerada prošlosti sa ciljem homogenizovanja nacionalne istorijske svesti može izuzeti iz mreže kolektivne odgovornosti? Sa historiografijom, čiji je glavni zadatak osmišljavanje nacionalne svesti selektivnom preradom prošlosti, ne može se naći trajni način suočavanja sa bolnim i neprijatnim delom vlastite istorije, tj. nedelima vlastitog naroda koja će nas u narednom stoleću pratiti. Da li je u savremenim historiografijama jugoslovenskih nacija konvencionalni nacionalni identitet jedino stanovište za osvetljavanje prošlosti? Koliko su historiografije tek izašle iz građanskog rata uopšte kadre da tragaju za poslenacionalnim svetskim građanskim univerzalnim identitetom kao prosvetiteljskom osnovom naučne nepristrasnosti? Savremena nemačka nauka o društvu ima danas u svetu možda najviše problema kod suočavanja sa tamnom prošlošću. Još od 1968. u SR Nemačkoj je alternativa desničarskom poimanju nacije levoliberalni blok sa bezosečajnim ustavnim patriotizmom i načelom "Deutschland denken heisst Auschwitz denken" ("misliti na Nemačku znači misliti na Aušvic"). U zemlji opterećenoj genocidnom prošlošću spor oko identiteta između nonkonformističke kosmopolitske leve i "patriotski razbuđene desnice" pokazao se korisnim, jer je u teorijskom pogledu iznijansirao i izoštrio alternativu nešovinstičkog identiteta. Habermas je pokazao da je stupanj bavljenja Aušvicom pokazatelj političke civilizovanosti republike, a da je integracija po modelu nacionalne države 19. veka anahrona i hazardna. Kod nas je situacija obrnuta. Na delu je normalizacija nacionalne države isticanjem tuđih zločina i vlastite žrtve. Kod nas je ustavni patriotizam opasna utopija, a novi revizionistički zaokret udesno (od historiografije do novih spomenika) izraz je kulture sećanja 19. veka. Nema kritike vlastitog šovinizma, spomenici ne upozoravaju na stid počinilaca već na neosvećene žrtve, a osvetnička publicistika i historiografija skida odgovornost sa aktuelnih političara – hazarderskih olobodilaca.